

ünlû şahıs, aile ve hânedanlar da anlatılır. Kitabı Sâmi ed-Dehhân (I-III, Dimaşk 1951-1968) ve Halîl el-Mansûr (Beyrut 1417/1996) neşretmiş. Georg Wilhelm Freytag, eserden seçmeler yaparak Latince tercüme ve açıklamalarla birlikte *Selecta e historia Halebi* adıyla yayımlamıştır (Paris 1819; Bonn 1820). Eser, Gabriel-Joseph Edgard Blochet tarafından da kısmen Fransızca'ya çevrilmiştir ("L'histoire d'Alep de Kamâladdin", *Revue de l'Orient Latin*, Paris 1896, s. 509-565; [1897], s. 146-235; [1898], s. 37-107; [1899], s. 1-49; *Histoire d'Alep*, Paris 1900).

3. *Kitâbü'd-derârî fî zikri'z-zerârî* (Tezkiretül'l-âbâ ve tesliyetül'l-ebnâ). On üç bölümden meydana gelen eser baba-evlât münasebetleri hakkındadır. Halep Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir'in adına yazılan ve oğlu el-Melikü'l-Azîz'in doğduğu gün kendisine takdim edilen kitabın müellif nüshası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3790) önce Şelâse Resâ'il adlı bir eserin ikinci risâlesi olarak (Kostantiniye 1298), daha sonra da Alâ Abdülvehhâb Muhammed tarafından müstakillen (Kahire 1404/1984) yayımlanmıştır. 4. *Kitâbü Dav'i's-şabâh fi'l-haşşî 'ale's-semâh*. Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref Muzafferüddin Mûsâ adına telif edilen eser, *Ta'rîfû'l-kudemâ' bi-Ebi'l-'Alâ'* adlı kitap içinde basılmıştır (Kahire 1363/1944). 5. *Kitâbü'l-Ah-bârî'l-müstefâde fî zikri Benî Ebî Cerâde*. Müellifin mensup olduğu Benî Ebû Cerâde ailesinin tarihi hakkındadır (Yâkût, XVI, 5-6). Sâmi ed-Dehhân bu eserin bir nüshasını bulduğunu belirtmiştir (Zübdetül'l-Haleb, neşredeninin girişi, I, 47-48). 6. *Kitâb fi'l-ha'q ve 'ulûmihî ve vaşfi âdâbihî ve aklâmihî ve turûsihî ve mâ câ'e* (Yâkût, XVI, 45). 7. *Kitâbü'l-În-şâf ve't-taharrî fî def'i'z-zulmi ve't-te-cerrî 'an Ebi'l-'Alâ' el-Ma'arrî*. Ebû'l-Alâ el-Maarrî ve ailesine dair olup Râgib et-Tabbâh'ın *Î'lâmü'n-nübelâ' bi-târîhi Halebe's-şehbâ'* (Halep 1343/1925, IV, 78 vd.) ve Mustafa es-Sekkâ ve diğerlerinin *Ta'rîfû'l-kudemâ' bi-Ebi'l-'Alâ'* (Kahire 1944, 1986), adlı eserleri içinde yayımlanmıştır. 8. *et-Tezkire*. Eski Arap edebiyatı ve temsilcileri hakkındadır. On altı bölüm olan ve 637'de (1239-40) tamamlanan eser Fuat Sezgin tarafından yayımlanmıştır (Frankfurt 1992). 9. *Kitâbü Tebrîdi hârâreti'l-ekbâd fi's-sabr 'alâ fıkdi'l-evlâd* (Keşfü'z-zunûn, I, 337). 10. *el-Vuşla ile'l-habîb fî vaşfi't-tayyibât ve't-tîb*. Çeşitli ilaç, parfüm, yiyecek ve içeceklerin hazırlanmasına dair olan eseri Selîmâ Mahcûb ve Düriyye el-Hatîb neşretmiştir (I-II, Halep 1406-1408/1986-1988).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Adîm, *Zübdetül'l-haleb*, neşredeninin girişi, I, 47-48; a.mlf., *Buğyetül't-taleb*, neşredeninin girişi, s. 1-112; a.mlf., *el-Vuşla ile'l-habîb fî vaşfi't-tayyibât ve't-tîb* (nşr. Selîmâ Mahcûb - Düriyye el-Hatîb), Halep 1406/1986, Selîmâ Mahcûb'un girişi, I, 9-20; Yâkût, *Mu'cemül'l-üdebâ'*, XVI, 5-57; Ebû Şâme, *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 217; Yünîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, Haydarâbâd 1374/1954, I, 517; Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtâşar*, Beyrut 1380/1960, II/6, s. 123-124; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 106; Süyûtî, *Hüsnü'l-mu'hâdara*, I, 461, 466; II, 186; *Keşfü'z-zunûn*, I, 337; II, 1090, 2014; Râgib et-Tabbâh, *Î'lâmü'n-nübelâ' bi-târîhi Halebe's-şehbâ'*, Halep 1343/1925, IV, 480-497; Brockelmann, *GAL*, I, 404-406; *Suppl.*, I, 568-569; Abbas el-Azzâvî, *et-Ta'rîf bi'l-mü'errihin fî 'ahdi'l-Moğol ve't-Türkân*, Bağdad 1376/1957, s. 77-83; Anne-Marie Eddé, "Le représentation de l'enfant dans le traité", *Orientalia Lovaniensia Analecta* (ed. F. De Jong), Leuven 1993, s. 175-185; David Morray, *An Ayyubid Notable and his World, Ibn al-'Adim and Aleppo as Portrayed in his Biographical Dictionary of People Associated with the City*, Leiden 1994; Habîb Zeyyât, "Def'ânü'l-hazâ'in, Tezkiretül İbnî'l-'Adîm", *el-Meşrik*, XLI, Beyrut 1947, s. 488-491; Marius Canard, "Kamâladdin İbn al-'Adîm'in Buğyat at-Tablâb Adlı Eserinin Coğrafi Giriş Kısmı Hakkında Bazı Müşâhedeler" (trc. Nihad M. Çetin), *ŞM*, II (1957), s. 41-51; B. Lewis, "İbn al-'Adîm", *EL²* (İng.), III, 695-696.

ALİ SEVİM

İBNÜ'L-AHMER

(ابن الأحمر)

Ebû'l-Velîd İsmâîl b. Yûsuf
b. Muhammed el-Kâim-Biemrillâh
b. Ferec en-Nasrî
(ö. 807/1404 [?])

Nasrîler hânedanına mensup
tarihçi, edip ve şair.

725-727 (1325-1327) yılları arasında Gırnata'da (Granada) doğduğu tahmin edilmektedir. Dedesi Muhammed b. Ferec, Gırnata'da hüküm süren Nasrîler'den (Benî Ahmer) Sultan I. İsmâîl'in kardeşiydi ve onunla anlaşmazlığa düşmesi sebebiyle Kuzey Afrika'ya geçmiş, tahta yeğeni IV. Muhammed çıkınca da geri gelip Kâim-Biemrillâh unvanıyla taraftarlarından biat almıştı. Ancak başarı şansını kaybedince tekrar Kuzey Afrika'ya dönmek zorunda kalmıştı (727/1327). Büyük ihtimalle onun başarısızlığının hemen ardından ailesinin diğer fertleri de Endülüs'ten göç etmiş ve bir süre Cezayir'in Bicâye (Bougie) şehrinde oturduktan sonra Merînîler'in başşehir Fas şehrine gitmişlerdir. İbnü'l-Ahmer, bölgenin en önemli kültür ve ilim merkezlerinden Fas'ta öğrenim gördü; çok sayıda hocadan fıkıh, hadis, ensâb, nahiv ve tarih dersleri alarak özellikle ta-

rih ve edebiyat alanında temayüz etti. Onun yetişmesinde etkili olan âlimlerin başında İbnü'l-Hafîd künyesiyle tanınan Abdurrahman b. Rüşd, Mindîl İbn Âcurrûm, Fas şehri kadısı Muhammed b. Ahmed el-Fiştâli, Muhammed b. Saîd er-Ruaynî ve Ebû'l-Kâsım b. Rıdvân'ın isimleri sayılmaktadır. İbnü'l-Ahmer hakkında bir kitap yazan Abdülkâdir Zimâme'nin onun hocalarının sayısını otuz dörde kadar çıkardığı görülür (*Ebû'l-Velîd İbnü'l-Ahmer*, s. 116-126).

İbnü'l-Ahmer erken yaşlarda Merînî sarayının himayesine girdi. Ailesiyle birlikte bu ülkeye geldiğinde tahtta bulunan Sultan Ebû'l-Hasan'la (1331-1348) görüşmediği sanılmaktadır. Çünkü Fas tarihi üzerine yazdığı *Ravzatü'n-nisrîn* adlı eserinde onunla ilgili haberleri başka kişilerden naklen vermektedir. Merînî sarayının himayesine büyük ihtimalle Ebû'l-Hasan'ın oğlu Ebû İnân zamanında (1348-1359) giren İbnü'l-Ahmer, kısa süre sonra sultan nezdinde büyük bir değer ve itibar kazandı. Onun maiyet erkânı arasında Cezayir ve Tunus seferlerine katıldığı, ayrıca sarayda devrin önde gelen âlim, şair ve edipleriyle yapılan sohbet meclislerinde hazır bulunduğu bilinmektedir. Fakat saraydaki görevinin ne olduğu hususunda bilgi yoktur. Ebû İnân'ın ölümünden sonra Merînîler'in siyasi kriz içine düşmesi ve yönetimin vezirlerin eline geçmesi, İbnü'l-Ahmer'in saraydaki itibarını giderek kaybetmesine ve maddî durumunun kötüleşmesine yol açtı. Sonunda başşehir Fas'ı terk ederek saraya muhalif Merînî emirlerinin merkezi haline gelen Sicilmâse'ye gitti ve şehrin hâkimi Abdülhalîm b. Ebû Ali'den iltica talebinde bulundu. Onun bu şehirde ne kadar kaldığı tesbit edilememektedir; ancak Bicâye'nin II. Ebû Zeyyân tarafından işgal edilip Abdülhalîm'in idaresine son verildiği 764 (1363) yılında Fas'a döndüğü sanılmaktadır. İbnü'l-Ahmer'in bundan sonra Merînî sultanlarına ne derece yakınlaşabildiği bilinmemekle beraber başta *Müstevda'u'l-'alâme* adlı eserini ithaf ettiği kâtip Ebû Zekerriyyâ Yahyâ b. Ebû Dülâme olmak üzere vezir ve kâtiplerle çok iyi ilişkiler kurduğu görülmektedir. Hayatının sonuna doğru Sultan Ebû Saîd Osman zamanında (1398-1420) bir süre de kadılık yapan İbnü'l-Ahmer 807 (1404) veya 810 (1407) yılında Fas şehrinde vefat etti.

İbnü'l-Ahmer'in eserleri daha çok Endülüs ve Mağrib tarihleri, biyografiler ve şiirlerden oluşmaktadır. Kitaplarında Gır-

nata Benî Ahmer Emirliği'ni, himayelerine mazhar olduğu Merîni'leri ve komşuları Abdülvâdîler'i ele almış ve bu devletlerin tarihlerinden başka önde gelen siyaset adamları ile şair ve ediplerini de tanıtarak çağdaşları İbn Haldûn, İbn Merzûk el-Hatîb ve Lisânüddin İbnü'l-Hatîb gibi Endülüslü ve Kuzey Afrika'nın tarih ve kültürüne önemli katkılarda bulunmuştur. Şiirlerinde birçok şairle yarıştığından bahseder ve kendisini Abbâsî Buhtûrî ile Ebû Temmâm'ın seviyesinde gördüğünü söyler (*Neşîru ferâ'idü'l-cümân*, s. 377, 382, 386, 389). Çeşitli eserlerinde, özellikle *Neşîrû'l-cümân*'ında (*A'lâmü'l-Mağrib ve'l-Endelüs*, s. 77-95) 470 beyit tutarında şiiri bulunmaktadır. Bunlar Hz. Peygamber için birkaç mevlidiye kasidesi, bazı Gırnata ve Merîni hükümdarları ile onların kâtip ve hâciblerine yazılmış methiyeler, müstakil veya mevlidiyelerin girişlerinde yer alan gazellerle kendi ilim ve edebî yetenekleriyle övündüğü fahriyyelerden ibarettir. Ayrıca takriz, tebrik, ta'ziye ve şifa dileği gibi gündelik münasebetlere dair bazı parçalarla lugaz, muamma, cinas, tıbâk, tekrar, reddü'l-acûz ale's-sadr, tevriye gibi edebî sanatların icra edildiği beyit ve kıtaları da bulunmaktadır. Başta Merîni kâtip ve hâcibi Ahmed el-Kabâilî ve fakih Ali el-Akîlî olmak üzere devrin ileri gelen ricâline sanatlı nesirle yazdığı mektupları da günümüze ulaşmıştır. Bunların içinde özellikle çeşitli ilimlere dair kitap adlarını tevriyeli biçimde saydığı uzunca bir mektubu (*Neşîru ferâ'idü'l-cümân*, s. 227-232) edebiyat açısından orijinal bir örnektir. Onun şiirlerde ve diğer edebî eserlerinde sanat yüklü ağıdalı bir üslûp kullanmasına karşılık hal tercümelere ve tarih kitaplarında sade bir anlatım tercih ettiği görülür.

Eserleri. 1. *Neşîrû'l-cümân fî şî'ri men nazamenî ve iyyâhû'z-zamân*. Endülüslü ve Mağrib'den çoğu görüşüp tanıştığı hükümdar, vezir, emîr, kâtip ve kadı gibi yüksek tabakaya mensup yetmiş kadar şair ve edibin hal tercümeleriyle şiir ve nesirlerinden örnekler ihtiva eder. 776 (1374-75) yılında yazılan ve VIII. (XIV.) yüzyıl Batı İslâm edebiyatı hakkındaki önemli kitaplardan biri olan eserin girişinde şiirin dinî açıdan hükmü, fazileti, camilerde okunmasının mubah olduğu belirtilmekte, güzelliğinin şartları ve yazımında kullanılan başlıca edebî sanatlar anlatılmaktadır. Eser *A'lâmü'l-Mağrib ve'l-Endelüs (fi'l-karnî's-sâmin)* adıyla neşredilmiştir (nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Beyrut 1967). 2. *Neşîru ferâ'idü'l-cümân fî nazmi fuḥūlî'z-zamân*. 799'da

(1397) yazılan ve 1967'de Muhammed Rıdvân ed-Dâye tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanıp Beyrut'ta yayımlanan eserde, VIII. (XIV.) yüzyılda Doğu ve Batı İslâm dünyalarında yaşayan otuz bir şair ve edibin hal tercümesiyle şiir ve nesirlerinden örnekler bulunmaktadır; müellif eserin sonuna kendi hal tercümesini de eklemiştir. M. Rıdvân ed-Dâye yazarın hayatını, edebî kişiliğini ve yetiştiği çevreyi geniş bir şekilde incelemiştir (s. 7-213), daha sonra bunları çıkararak kitabı *Meşâhirü's-şu'arâ' ve'l-küttâb fi'l-Meşriḡ ve'l-Endelüs ve'l-Mağrib* adıyla tekrar yayımlamıştır (Beyrut 1406/1986). 3. *Müstevda'u'l-'alâme ve müstebdi'u'l-'allâme*. Hükümdar mektuplarının başına konulan tuğra ile (alâme) tuğra görevlisi kâtiplerden bahseden eser 796'dan (1394) az önce yazılmış ve Merîni kâtibi Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ebû Dülâme'ye sunulmuştur (nşr. Muhammed et-Türkî et-Tûnisî - Muhammed b. Tâvî et-Titvânî, Rabat 1933). 4. *Ravzatü'n-nisrîn fî aḥbâri (Benî 'Abdi'l-Vâd ve) Benî Merîn*. Merîni Hükümdarı Ebû Saîd el-Asgar Osman b. Ahmed'e takdim edilen eserde Merîni'ler övülme, onların hasımları olan Abdülvâdîler yerilmektedir. İlk defa Fransızca tercümesiyle birlikte bir bölümü Bû Ali Gavsî - Georges Marçais (Paris 1917), daha sonra tamamı E. Lévi-Provençal tarafından yayımlanmış ("Deux nouveaux manuscrits de la Rawdat an-nisrîn d'Ibn al-Ahmar", *JA*, sy. 203 [1923], s. 219-255), bunları Abdülvehhâb b. Mansûr'un neşriyle (Rabat 1382/1962) Miguel Ángel Manzano'nun İspanyolca tercümesiyle yeni neşri (Madrid 1989) takip etmiştir. Eseri Muhammed b. Kâsım b. Zâkûr (ö. 1120/1708), İbn Ebû Zer'in *el-Enisû'l-Muṭrib* ile birlikte *el-Muṭribü'l-mübîn 'ammâ tazam-menehû'l-Enisû'l-muṭrib ve Ravzatü'n-nisrîn* adıyla ihtisar etmiştir. 5. *en-Nefḥatü'n-nisrîniyye ve'l-lemḥatü'l-Merîniyye*. Abdülazîz el-Melzûz'un *Nazmû's-sülûk fi'l-enbiyâ' ve'l-hulefâ' ve'l-mülûk*'üne nazîre olmak üzere kaleme alınmıştır. Merîni Sultanı Ebû'l-Abbas Ahmed b. Ebû Sâlim'e sunulan eser, Merîni hükümdar ailesinin ve diğer devlet adamlarının geçmişini anlatan 112 beyitlik bir ürcûze ile şerhidir (nşr. Adnân M. et-Tu'me, Dimaşk 1992). 6. *Büyûtâtü Fâsî'l-kubrâ (Meşâhirü büyüttâti Fâs, Zikru ba'zî meşâhiri Fâs fi'l-kadîm)*. Yazımı İbnü'l-Ahmer tarafından başlatılan ve Fas'ın meşhur aileleriyle eşrafına ait biyografileri içeren kitaba daha sonraları isimleri bilinmeyen bazı müellifler de ilâ-

vede bulunmuştur. Bu kolektif eseri son olarak Ebû Zeyd Abdurrahman b. Abdülkâdir el-Fâsî (ö. 1096/1685) ihtisar ve ikmal etmiş, Abdülkâdir Zimâme de bu son şekliyle yayımlamıştır (*Mecelletü'l-Bahşi'l-ilmî*, sy. 3, 4, 5 [1964-1965]). Kitap daha sonra tekrar neşredilmiştir (Rabat 1972, 1975). 7. *Şerḥu Bürdeti'l-Bûşirî*. Fas Hamzâviyye Kütüphanesi'nde eksik bir nüshası bulunmaktadır (Hizânetü'l-Karaviyyîn, nr. 40/463). Ebû Zeyd Abdurrahman el-Câdirî (ö. 818/1415) tarafından ihtisar edilmiştir.

İbnü'l-Ahmer'in kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Fehrese, Te'nîsü'n-nüfûs fî tekmi'li nakṭi'l-'arûs, Arâ'isü'l-ümera' ve nefâ'isü'l-vüzerâ', Ferîdû'l-'aşr fî (min) şî'ri Benî Naşr, el-Müntehab min düleri's-sülûk fî şu'arâ'i'l-ḫalifeti'l-erba'ati ve'l-mülûk, Ḥadîkatü'n-nisrîn fî aḥbâri Benî Merîn, A'yânü Medîneti Fâs, Zikru yâküte-ti'l-gâliye fi'd-devleti's-Sa'îdiyyeti'l-Merîniyye*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Ahmer, *Neşîru ferâ'idü'l-cümân fî nazmi fuḥūlî'z-zamân* (nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye), Beyrut 1967, neşredenin girişi, s. 7-213; a.mlf., *Meşâhirü's-şu'arâ'* (nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye), Beyrut 1406/1986, neşredenin girişi, s. 5-13; a.mlf., *A'lâmü'l-Mağrib ve'l-Endelüs* (nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye), Beyrut 1407/1987, neşredenin girişi, s. 5-13; a.mlf., *Müstevda'u'l-'alâme* (nşr. Muhammed et-Türkî et-Tûnisî - Muhammed b. Tâvî et-Titvânî), Rabat 1933, neşredenlerin girişi, s. 3-16; İbnü'l-Hatîb, *el-Lemḥatü'l-bedriyye fi'd-devleti'n-Naşriyye*, Beyrut 1400/1980, s. 36; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, Kahire 1329-30 → Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye), s. 99; İbnü'l-Kâdî, *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1973-74, I, 137, 166-167, 197, 201; II, 404; a.mlf., *Düretü'l-ḥicâl*, I, 213; Mahlûf, *Şeceretü'n-nür*, s. 232; Brockelmann, *GAL*, II, 241; *Suppl.*, II, 340, 370; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *Delîlû mü'errrihi'l-Mağribi'l-aḫşâ*, Dârülbeyzâ 1960, I, 39-40, 153, 258, 273-274; II, 310; M. Abdullâh İnân, *'Aşrû'l-Murâbiṭîn ve'l-Muvahḥidîn fi'l-Mağrib ve'l-Endelüs*, Kahire 1384/1964, II, 410-436; M. B. A. Benchebkroun, *La vie intellectuelle marocaine sous les Mérinides et les Wattâsides (XIIIe, XIVe, XVe, XVIe siècles)*, Rabat 1974, s. 329-337; Abdülkâdir Zimâme, *Ebû'l-Veldî İbnü'l-Ahmer*, Dârülbeyzâ 1399/1979; M. Shatzmiller, *L'historiographie merinide Ibn Khaldun et ses contemporains*, Leiden 1982, s. 93-105; Muhammed el-Menûnî, *el-Meşâdirü'l-'Arabiyye li-târîhi'l-Mağrib*, Dârülbeyzâ 1404/1983, I, 94-95; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *'Uyûnû'l-mü'ellesâfât* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 207-208; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 158-159; "İbnü'l-Ahmer, İsmâ'il b. Yusuf", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1410/1989, I, 179-180; İbrâhim Harekât, "Fâsî, Abdurrahman b. Abdülkâdir", *DîA*, XII, 210-211.

MIGUEL ANGEL MANZANO RODRIGUEZ